

تحلیل وابستگی جوامع محلی به گیاهان دارویی و خوراکی

در ناحیه عرفی سردشت شهرستان لردگان

فاطمه اسحاقی میلانی^۱، بیت ا... محمودی*^۲

تاریخ دریافت: ۹۵/۸/۲۷ تاریخ پذیرش: ۹۶/۲/۱۹

چکیده

فراورده های گیاهی از دیرباز از نظر خوراکی، دارویی و اقتصادی مورد استفاده بشر بوده است. خانوارهای روستایی بخشی از نیازهای درمانی، خوراکی و معیشتی خود را از طریق بهره برداری از گیاهان مرتفع می کنند. در این مطالعه نوع و میزان برداشت گیاهان دارویی و خوراکی در ناحیه عرفی سردشت شهرستان لردگان در استان چهارمحال وبختیاری مورد تحلیل قرار گرفته است. رویکرد مورد استفاده در این پژوهش، توصیف و تحلیل کمی با بهره گیری از مصاحبه نیمه ساختار یافته بوده است. در این خصوص از ابزار پرسش نامه با گویه هایی که در برگزیده میزان برداشت، مصرف، فروش و میزان درآمد حاصل از برداشت گیاهان دارویی و خوراکی است، استفاده گردید. نتایج این بررسی نشان داد ۲۱ نوع گونه گیاهی که ۷ نوع از آن جهت مصارف دارویی و ۱۴ نوع دیگر برای مصارف خوراکی، مورد استفاده روستائیان این منطقه قرار می گیرد. بر این اساس برداشت سالیانه گیاهان دارویی و خوراکی برابر ۴۸/۵۰ کیلوگرم برای هر خانوار می باشد. که از این مقدار ۱۲/۳۲ کیلوگرم به فروش می رسد و سالانه درآمد ۴۰۲۵۸۸۱ ریالی برای هر خانوار فراهم می کند. همچنین مطابق نتایج بدست آمده همبستگی معنی داری بین میزان برداشت این گیاهان با شاخص های اقتصادی- اجتماعی چون سن، تحصیلات، شغل، طایفه، بعد خانوار، وضعیت سکونت، درآمد، هزینه، میزان زراعت و تعداد دام وجود دارد.

کلمات کلیدی: جوامع محلی، شهرستان لردگان، گیاهان دارویی و خوراکی، وابستگی اقتصادی.

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد گروه علوم جنگل، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه شهرکرد

۲- نویسنده مسئول: استادیار گروه علوم جنگل، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه شهرکرد

مقدمه

جوامع محلی در عرصه‌های منابع طبیعی برای گذران زندگی خود به طور مستقیم به محصولات جنگلی و مرتعی وابسته هستند. برای کشاورزانی که مجاور این عرصه‌ها زندگی می‌کنند، جنگل و مرتع ذخیره‌گاه بزرگ زیستی محسوب می‌شود و از خدمات متنوع آن همچون چوب سوخت، مواد ساخت‌وساز و گیاهان دارویی استفاده می‌کنند (۲۶). بشر از دیرباز در اثر نیاز به تجربه، به خواص برخی گیاهان در معالجه بیماری‌ها پی برده و به مرور زمان بر تعداد آن‌ها افزوده است. همچنین برخی گیاهان به طور سنتی برای ایجاد طعم و بوی مطبوع مورد استفاده قرار می‌گرفتند (۲). از دوران گردآوری خوراک گیاهی، در هر منطقه از ایران صدها نوع گیاه خوراکی شناسایی شده و در رژیم غذایی نیاکان ما قرار گرفته است. شاید بسیاری از این گیاهان با گذشت زمان و پیدایش شرایط نوین، از چرخه‌های پخت خوراک کنار گذاشته رفته اند، اما بقایای این شناسایی و آموخته‌ها تا روزگار ما کشیده شده است؛ و چنانچه اکنون به وسیله مردم شناسان و پژوهشگران، ثبت و ضبط نشود، هر آنچه که تاکنون بجا مانده است نیز به زودی از خاطره‌ها رخت برخواهد بست (۸). با این وجود، هم‌چنان رویش گیاهان خوراکی از اهمیت قابل توجهی

برخوردار است به گونه‌ای که در فصل مناسب، جمع‌آوری و فروش این گیاهان به عنوان کمک هزینه و منبع جزئی درآمد برای عده‌ای از خانوارهای روستایی تلقی می‌گردد (۱۴). افزون بر گیاهان خوراکی، باید به گیاهان دارویی نیز اشاره کرد. براساس برآورد سازمان بهداشت جهانی، بیش از ۸۰ درصد مردم در کشورهای جهان سوم به طب سنتی برای برآورده ساختن نیازهای بهداشتی و درمانی خود وابسته هستند (۲۶). زیرا مردمان فقیر در کشورهای جهان سوم قدرت مالی لازم جهت استفاده از علم نوین پزشکی را ندارند و لذا برای تأمین نیازهای خود، به طب سنتی و گیاه درمانی روی آورده‌اند (۱۶). در مطالعات منابع طبیعی کشور بیش‌تر شناسایی گیاهان دارویی و خوراکی مختلف مدنظر بوده است. موسوی (۱۳۸۳) در پژوهشی با استفاده از جمع‌آوری نمونه‌های گیاهی و اطلاعات صحرائی، مطالعات کتابخانه‌ای و هرباریومی به بررسی گیاهان دارویی پرداخته شد. مطابق این پژوهش ۲۱۲ گونه دارویی در استان زنجان شناسایی شده است که ۴۹ گونه آن به عنوان گیاه دارویی شناخته شده و استفاده سنتی دارد (۱۹). علاوه بر این کلوندی و همکاران (۱۳۸۶) با استفاده از مطالعات میدانی و تجارب افراد آگاه به شناسایی گیاهان دارویی استان همدان پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان از شناسایی ۳۱۵ گونه دارویی در استان

در مطالعه‌ای به بررسی عوامل اقتصادی- اجتماعی موثر بر مصرف داروهای گیاهی در شهر یزد پرداختند. برای این منظور از روش پیمایشی و ابزار پرسش‌نامه استفاده شد. نتایج حاصل نشان داد بکارگیری گیاهان دارویی در زنان به شکل معنی‌داری بیشتر از مردان، در افراد دارای مدرک تحصیلی دیپلم به شکل معنی‌داری بیشتر از گروه‌های دیگر تحصیلی و افراد دارای بیمه دولتی به شکل معنی‌داری بیشتر از سایر انواع بیمه‌ها است. همچنین ارتباط معنی‌داری بین سن، شغل، میزان درآمد ماهانه، بیمه و وضعیت اقتصادی با بکارگیری گیاهان دارویی وجود نداشت (۵). در این مطالعه به نوع، میزان و درآمد گیاهان دارویی و خوراکی برداشت شده توسط روستاییان و همچنین تأثیر شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی بر برداشت این گیاهان در ناحیه عرفی سردشت شهرستان لردگان پرداخته شده است.

مواد و روش‌ها

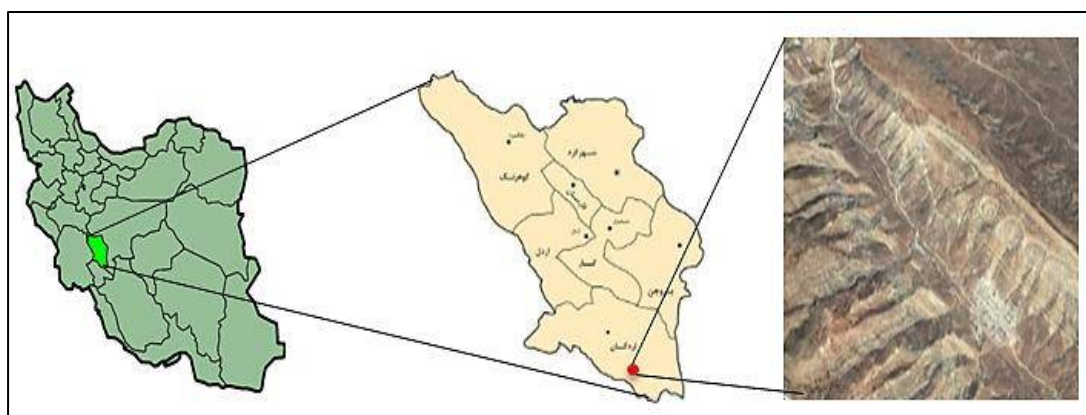
موقعیت منطقه مورد مطالعه

شهرستان لردگان در جنوب استان چهارمحال و بختیاری واقع شده و از نظر موقعیت نسبی از شمال به شهرستان‌های بروجن و اردل، از جنوب به استان کهگیلویه و بویراحمد و از سمت شرق به استان اصفهان و از غرب به استان خوزستان منتهی می‌شود.

دارد که از این میان تنها ۱۵۹ گونه دارای مصارف سنتی توسط مردم هستند که ۳۸ گونه آن بسیار پر مصرف می‌باشند (۱۳). همچنین ذوالفقاری و همکاران (۱۳۹۱) طی پژوهشی به شناسایی گیاهان دارویی و دانش بومی مردم محلی منطقه ارسباران پرداختند. مطابق نتایج این بررسی ۳۰ درصد از فلور منطقه شامل گیاهان دارویی با ارزش است که متعلق به ۵۶ جنس و ۳۰ خانواده گیاهی می‌باشد. همچنین رابطه بین میزان شناخت گیاهان دارویی با فاکتورهای دسترسی به خانه بهداشت و دسترسی به شهرهای اطراف معنی‌دار بوده در حالی که ارتباط آن با سن، سطح تحصیلات و میزان مصرف داروهای شیمیایی معنی‌دار نیست (۲۷). از دیگر پژوهش‌های مرتبط می‌توان به پژوهش رحیم‌فروزه و همکاران (۱۳۹۳) در دیلگان استان کهگیلویه و بویراحمد اشاره کرد. در این پژوهش با استفاده از ابزار پرسش‌نامه و همچنین گفت‌وگوی آزاد با افراد، به بررسی گونه‌های خوراکی و دارویی پرداخته شده است. نتایج حاصل حاکی از شناسایی ۶۰ نوع گونه گیاهی می‌باشد که از این میان ۲۰ نمونه مورد بررسی قرار گرفت. از ۲۰ گونه بررسی شده، ۲ گونه استفاده خوراکی و تقویتی، ۹ گونه هم استفاده خوراکی هم دارویی و سایر گونه‌ها دارای مصارف دارویی هستند (۲۱). علاوه بر آن دهقانی‌پور و دهقانی‌زاده (۱۳۹۳)

در این این پژوهش (شکل ۱) ناحیه عرفی سردشت در این دهستان است که خود از پنج سامان عرفی شامل: حسین‌آباد، حاجی‌آباد، احمدآباد، علی‌آباد و شهرک‌مامور تشکیل شده است. ساختار جنگل‌های ناحیه عرفی به صورت شاخه‌زاد و تیپ اصلی بلوط ایرانی است (۶).

بخش رودشت یکی از بخش‌های شهرستان لردگان است که در جنوب غربی این شهرستان واقع است. ارتفاع متوسط این بخش ۲۰۴۰ متر از سطح دریا می‌باشد. بخش رودشت شامل دو دهستان سردشت و دودرا می‌باشد. وسعت دهستان سردشت ۴۷۵ کیلومتر مربع و شامل ۴۷ روستا می‌باشد. منطقه مورد مطالعه

شکل ۱- موقعیت شماتیک ناحیه عرفی مورد مطالعه در شهرستان، استان و کشور

بر اساس رابطه برآورد حجم نمونه کوکران^۱ (۳) و با در نظر گرفتن خطای ۰/۰۷ در تیرماه ۱۳۹۵ تکمیل گردید (جدول ۱).

روش پژوهش

جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

رویکرد مورد استفاده در این پژوهش، توصیف و تحلیل کمی با بهره‌گیری از مصاحبه نیمه ساختار یافته بوده است. در این خصوص از ابزار پرسش‌نامه با گویه‌هایی که در برگزیده میزان برداشت، مصرف، فروش و میزان درآمد حاصل از گیاهان دارویی و خوراکی بودند، استفاده گردید. تکمیل پرسش‌نامه‌ها از طریق مصاحبه با سرپرست خانوارهای روستایی انجام پذیرفته است. در همین راستا ۱۷۰ پرسش‌نامه

¹ Cochran

جدول ۱: اطلاعات جمعیتی و تعداد پرسش‌نامه‌های روستاهای مورد نظر

نام روستا	تعداد خانوار	جمعیت	تعداد پرسش‌نامه‌ها
حسین‌آباد	۱۲۶	۶۴۵	۲۴
حاجی‌آباد	۵۴	۲۶۸	۹
احمدآباد	۴۱	۱۹۰	۸
علی‌آباد	۱۳۵	۵۶۷	۲۵
شهرک مامور	۵۵۰	۲۸۰۵	۱۰۴

از حجم کل جامعه خانوارهای روستایی ۱۸/۷ درصد آن مورد پرسش قرار گرفته‌اند. انتخاب نمونه‌ها پس از تقسیم به نسبت در هر روستا، به صورت تصادفی انجام پذیرفت. جهت تعیین روایی پرسش‌نامه از رویکرد روایی محتوایی با تکیه بر نظرات اساتید مربوطه استفاده شد و بر اساس ضریب الفای کرونباخ میزان پایایی پرسش‌نامه ۰/۷۷ محاسبه شد. پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی داده‌ها، در محیط نرم افزار SPSS، رابطه بین شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی و میزان برداشت گیاهان دارویی و خوراکی با استفاده از ضرایب همبستگی اسپیرمن و پیرسون مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج

۱- ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی خانوارهای مورد مطالعه

۹۴ درصد از سرپرست خانوارهای مورد بررسی مرد و مابقی زن بودند. سن افراد مصاحبه شونده نیز بیش‌تر در محدوده سنی ۴۰-۴۹

۳۲ درصد و ۳۹-۳۰ درصد) قرار گرفته است. تعداد افراد خانواده در سامان‌های مورد مطالعه نزدیک به هم و میانگین آن در ناحیه عرفی برابر ۶/۲ می‌باشد. همچنین ۷۹/۴ درصد ساکنان این سامان عرفی داری سکونت دائم هستند. ۴۵ درصد افراد بی‌سواد هستند و میزان افراد دارای تحصیلات لیسانس تنها به ۸ درصد می‌رسد. متوسط تعداد دام برابر ۳۱/۵ راس برای هر خانوار می‌باشد. همچنین برداشت سالانه محصولات زراعی و باغی در این ناحیه برابر ۱۶۴۳ کیلوگرم در سال به ازای هر خانوار است. راهبردهای معیشتی و سهم هر کدام از آن‌ها در درآمد کل خانوار در جدول ۲ آمده است. متوسط درآمد سرانه هر خانوار برابر ۱۵۳۴۲۱۱۱۸ ریال و متوسط هزینه‌ها برابر ۱۷۱۰۵۸۸۲۴ ریال در سال می‌باشد. لازم به ذکر است ۶۵/۳۰ درصد افراد در زیر خط فقر قرار دارند.

از حجم کل جامعه خانوارهای روستایی ۱۸/۷ درصد آن مورد پرسش قرار گرفته‌اند. انتخاب نمونه‌ها پس از تقسیم به نسبت در هر روستا، به صورت تصادفی انجام پذیرفت. جهت تعیین روایی پرسش‌نامه از رویکرد روایی محتوایی با تکیه بر نظرات اساتید مربوطه استفاده شد و بر اساس ضریب الفای کرونباخ میزان پایایی پرسش‌نامه ۰/۷۷ محاسبه شد. پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی داده‌ها، در محیط نرم افزار SPSS، رابطه بین شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی و میزان برداشت گیاهان دارویی و خوراکی با استفاده از ضرایب همبستگی اسپیرمن و پیرسون مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج

۱- ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی

خانوارهای مورد مطالعه

۹۴ درصد از سرپرست خانوارهای مورد بررسی مرد و مابقی زن بودند. سن افراد مصاحبه شونده نیز بیش‌تر در محدوده سنی ۴۰-۴۹

جدول ۲- نقش راهبردهای مختلف معیشتی در درآمد سالیانه خانوارهای مورد مطالعه

سایر	منابع	صنایع	راند	مغازه	کارگری	دامداری	باغداری	کشاورزی	معیشتی
ی	جنگ	دستی	گی	اری					
۱/۱۸	۱/۰۷	۳/۶۱	۹/۸۰	۷/۴۰	۲۶/۹۳	۱۵/۶۸	۰/۰۲	۹/۶۰	درصد
	۱۸								

۲- گیاهان دارویی و خوراکی مورد

استفاده

در ناحیه عرفی سردشت فراوانی گونه‌های گیاهی بسیار زیاد است اما از این میان ۲۱ گونه گیاهی به وفور مورد استفاده روستاییان قرار می‌گیرند. صرفاً بر اساس نوع مصرف این گیاهان در بین روستاییان این منطقه، گیاهان

در دو گروه دارویی و خوراکی تقسیم‌بندی شدند. بر این اساس ۷ گونه دارویی و ۱۴ گونه خوراکی می‌باشند. جدول ۳ نام علمی، فارسی و محلی هر یک از گیاهان دارویی مورد استفاده را در ناحیه مورد مطالعه نشان می‌دهد.

جدول ۳: فهرست گیاهان دارویی مورد استفاده در ناحیه عرفی سردشت

گیاهان دارویی	نام علمی	نام محلی
آویشن	<i>Thymus kotschyanus</i> Boiss.& Hohen	اوریشوم
بومادران	<i>Achillea wilhelmssi</i> C. Koch.	برنجاس
گل‌گاوزبان	<i>Anchusa italica</i> Retz	گل‌گاوزون
درمنه	<i>Artemisia maritime</i> L.	درمه
مریم‌نخودی	<i>Teucrium polium</i> L.	چز، هلیپه
گل‌عسلی رنگین	<i>Arnebia euchroma</i> .I.M.Johnst.	سرگیاه
زرین‌گیاه	<i>Dracocephalum</i> cf.Aucheri	زرایی

جدول ۴ نام علمی، فارسی و محلی هر یک از گیاهان خوراکی را در ناحیه مورد مطالعه نشان

می‌دهد که در پژوهش‌های انجام گرفته در کشور نیز به این گونه‌ها اشاره شده است.

جدول ۴: فهرست گیاهان خوراکی مورد استفاده در سامان ناحیه سردشت

گیاهان خوراکی	نام علمی	نام محلی
تره	<i>Allium akaka</i> s.g.gmel .	تره
بن‌سرخ	<i>Allium jesdanum</i> L.	بن‌سر
کاردین	<i>Biarum bovei</i> Blume	کارده
کاسنی	<i>Cichorium intybus</i> L	کوشنی

شمشیره	<i>Falkaria vulgaris</i> Bernh.	غازباغی
کنگر	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	کنگر
بیلهر	<i>Dorema aucheri</i> Boiss.	کندل کوهی
گنبو	<i>Ferula Assa-foetida</i> L.	آنغوزه
قارچ	<i>Agaricus bisporus</i>	قارچ
گدگد	<i>Cardaria draba</i> (L.) desv.	ازمک، موجه
کلیر	<i>Biarum cardachrum</i> Engl.	کاده لرستانی
ملیر	<i>Eremurus persicus</i> Boiss.	سریش
پرمسیر	<i>Allium hirtifolium</i> Boiss.	موسیر
خاری	<i>Echinophora platyloba</i> DC.	خوشاریزه کوهستانی

۳- میزان برداشت گیاهان دارویی و

خوراکی

میزان برداشت گیاهان دارویی و گیاهان خوراکی در ناحیه عرفی سردشت متفاوت است. ۷۲/۳۵ درصد خانوارها از گیاهان دارویی و ۸۶/۴۷ درصد از خانوارها از گیاهان خوراکی استفاده می کنند. در جدول ۵ هر یک از شاخص های آماری مربوط به برداشت گیاهان دارویی و خوراکی به تفکیک روستاها آمده

است. بیشترین مصرف گیاهان دارویی مربوط به گل عسلی رنگین و برابر ۶/۳۴ کیلوگرم برای هر خانوار در طول سال می باشد. بیشترین برداشت گیاهان خوراکی را تره با برداشت سالانه ۹ کیلوگرم به خود اختصاص داده است. بین مجموع گیاهان دارویی و خوراکی، خوشاریزه کوهستانی با متوسط برداشت ۰/۰۴ کیلوگرم در سال کمترین مقدار را دارد.

جدول ۵: شاخص های آماری میزان برداشت گیاهان دارویی و خوراکی

نوع مصرف	گیاهان	درصد خانوارها	میانگین (کیلوگرم)	حداکثر (کیلوگرم)	انحراف معیار (کیلوگرم)
دارویی	آویشن (<i>Thymus kotschyanus</i> Boiss. & Hohen)	۳۴/۷۱	۱/۱۸	۱۰	۲/۲۵
	بومادران (<i>Achillea wilhelmssi</i> C. Koch)	۵۶/۴۷	۲/۱۶	۱۵	۲/۸۶
	گل گاو زبان (<i>Anchusa italica</i> Retz)	۱۱/۱۸	۰/۲۱	۵	۰/۷۲
	درمنه (<i>Artemisia maritime</i> L)	۱۷/۶۵	۰/۳۸	۱۰	۱/۱۴
	مریم نخودی (<i>Teucrium polium</i> L)	۴/۷۱	۰/۲۰	۱۲	۱/۲۸
خوراکی	گل عسلی رنگین (<i>Arnebia euchroma</i> I.M. Johnst)	۳۰	۶/۳۴	۳۰۰	۲۵/۶۵
	زرین گیاه (<i>Dracocephalum cf. Aucheri</i>)	۱۹/۴۱	۵/۲۴	۶۰	۱۳/۷۷
	تره (<i>Allium akaka</i> s.g. gmel. .)	۷۴/۱۲	۹	۶۰	۱۱/۹۰
	بن سرخ (<i>Allium jesdanum</i> L)	۴۴/۷۱	۴/۸۵	۵۰	۱۰/۴۵
	کاردین (<i>Biarum bovei</i> Blume)	۱۹/۴۱	۰/۷۹	۲۰	۲/۸۳

۴/۹۱	۵۰	۱/۷۱	۲۷/۰۶	کاسنی (<i>Cichorium intybus</i> L.)
۵	۲۵	۲/۹۵	۳۹/۴۱	غازیغی (<i>Falkaria vulgaris</i> Bernh.)
۴/۶۸	۳۰	۱/۸۰	۹۱/۴۱	کنگر (<i>Gundelia tournefortii</i> L.)
۳/۱۰	۳۰	۰/۵۱	۶/۴۷	کندل کوهی (<i>Dorema aucheri</i> Boiss.)
۱/۶۱	۲۰	۰/۱۸	۲/۹۴	آنغوزه (<i>Ferula Assa-foetida</i> L.)
۹/۴۴	۵۰	۷/۲۶	۶۱/۷۶	قارچ (<i>Agaricus bisporus</i>)
۰/۸۵	۷/۵۰	۰/۱۶	۵/۲۹	ازمک (<i>Cardaria draba</i> (L.) desv.)
۰/۵۸	۶	۰/۰۷	۲/۳۵	کاده لرنستانی (<i>Biarum cardachrum</i> Engl.)
۰/۹۱	۱۰	۰/۱۱	۲/۳۵	سریش (<i>Eremurus persicus</i> Boiss.)
۶/۹۱	۵۰	۳/۳۶	۴۱/۱۸	پرموسیر (<i>Allium hirtifolium</i> Boiss.)
۰/۴۱	۵	۰/۰۴	۱/۱۸	خوشاریزه کوهستانی (<i>Echinophora platyloba</i> DC)

شهرک مامور به مراتب بیش‌تر از سایر روستاها بوده است و عمده فروش آن از گیاهان دارویی می‌باشد. به طور کلی درآمد حاصل از فروش گیاهان دارویی و خوراکی ۲/۶۰ درصد از درآمد کل خانوار و ۱۴/۵۲ درصد از درآمد حاصل از جنگل را تشکیل می‌دهد.

۴-درآمد حاصل از گیاهان خوراکی و دارویی

در جدول ۶ به میزان برداشت گیاهان به میزان مصرف و میزان فروش آن و همچنین درآمد حاصل از فروش پرداخته شده است. میزان فروش گیاهان در روستاهای علی‌آباد و

جدول ۶: متوسط مصرف، فروش و درآمد گیاهان دارویی و خوراکی به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

روستا	نوع گیاهان	میزان مصرف (کیلوگرم)	میزان فروش (کیلوگرم)	درآمد حاصل (ریال)
حسین‌آباد	دارویی	۲/۶۴	۰	۰
	خوراکی	۲۱/۹۵	۰	۰
	کل	۲۴/۵۹	۰	۰
حاجی‌آباد	دارویی	۳/۱۱	۰	۰
	خوراکی	۲۸/۱۲	۰/۳۴	۲۰۴۰۰۰
	کل	۳۱/۲۳	۰/۳۴	۲۰۴۰۰۰
احمد‌آباد	دارویی	۱/۳۰	۰	۰
	خوراکی	۷/۴۹	۰	۰
	کل	۸/۷۹	۰	۰
علی‌آباد	دارویی	۲۲/۲۴	۱۸/۴۸	۱۰۱۰۴۰۰۰
	خوراکی	۵۵/۵۰	۵/۰۴	۱۶۱۲۸۰۰
	کل	۷۷/۷۴	۲۳/۵۲	۱۱۷۱۶۸۰۰

۲۸۷۹۷۰۰	۸/۴۵	۶/۵۷	دارویی	شهرک مامور
۲۲۴۰۴۰۰	۵/۹۷	۲۴/۹۳	خوراکی	
۵۱۲۰۱۰۰	۱۴/۴۲	۳۱/۵۰	کل	

۵- همبستگی برداشت گیاهان دارویی و خوراکی با شاخص های اجتماعی-اقتصادی

به منظور تعیین نوع رابطه و میزان تاثیر هر یک از شاخص های اقتصادی- اجتماعی بر برداشت گیاهان دارویی و خوراکی از ضریب همبستگی استفاده گردید. جدول ۷ میزان همبستگی موجود بین متغیرهای مذکور را نشان می دهد. بر اساس این جدول بین کل

برداشت گیاهان خوراکی و دارویی و متغیرهای هزینه و طایفه در سطح ۹۵ درصد و بین کل برداشت گیاهان خوراکی و دارویی و متغیرهای سن، شغل، بعد خانوار، وضعیت سکونت، درآمد، تعداد دام و برداشت زراعت در سطح ۹۹ درصد همبستگی مثبت وجود دارد. همچنین کل برداشت گیاهان خوراکی و دارویی و میزان تحصیلات در سطح ۹۹ درصد همبستگی منفی برقرار است.

جدول ۷- بررسی همبستگی شاخص های اقتصادی- اجتماعی و برداشت گیاهان دارویی و خوراکی

شاخص های اقتصادی- اجتماعی	برداشت گیاهان دارویی	برداشت گیاهان خوراکی	کل برداشت
سن	۰/۲۲۷**	۰/۲۲۷**	۰/۲۴۹**
جنسیت	-۰/۰۰۷	۰/۰۴۳	۰/۰۲۰
شغل	۰/۴۴۶**	۰/۴۹۶**	۰/۵۱۸**
تحصیلات	-۰/۲۲۵**	-۰/۳۱۲**	-۰/۳۰۳**
بعد خانوار	۰/۲۴۸**	۰/۲۰۷**	۰/۲۶۱**
وضعیت سکونت	۰/۶۳۲**	۰/۵۸۳**	۰/۶۸۸**
طایفه	۰/۱۳۷*	۰/۱۰۶	۰/۱۸۵*
درآمد	۰/۲۶۳**	۰/۳۴۴**	۰/۳۵۴**
هزینه	۰/۱۷۶*	۰/۱۱۷	۰/۱۸۰*
دامداری	۰/۴۹۴**	۰/۴۴۲**	۰/۵۳۰**
زراعت	۰/۲۴۷**	۰/۴۲۷**	۰/۳۸۳**

* معنی داری در سطح ۹۵ درصد

** معنی داری در سطح ۹۹ درصد

بحث و نتیجه گیری

مطابق نتایج برداشت سالیانه گیاهان دارویی و خوراکی در جنگل های سردشت برابر ۴۸/۵۰ کیلوگرم برای هر خانوار می باشد. که از این

مقدار ۳۱/۴۰ درصد آن مربوط به گیاهان دارویی و ۶۷/۶۰ درصد آن متعلق به گیاهان خوراکی می باشد. از کل برداشت گیاهان دارویی و خوراکی سالانه در هر خانوار به طور

یافت می‌شود. مریم نخودی نیز در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد (۲۱)، همدان (۱۳)، زنجان (۱۹)، کرمانشاه (۲۰)، مرکزی (۱۷)، فارس (۷)، کرمان (۲۲) و ارومیه (۹) وجود دارد. گونه زرین‌گیاه نیز مطابق پژوهش‌های میرداودی و باباخانلو (۱۳۸۶) و فرهادی (۱۳۸۴) در استان اراک یافت می‌شود (۱۷)، (۸). به گیاهان خوراکی مورد استفاده در ناحیه عرفی سردشت، در پژوهش‌های انجام گرفته در کشور نیز اشاره شده است. به عنوان مثال هوشیدری (۱۳۸۸) در پژوهشی در استان کردستان گیاهان ازمک، کاسنی، غازیاغی و کنگر را جزء گیاهان این استان برشمرد (۱۲). همچنین نعمتی‌پیکانی و جلیلیان (۱۳۹۱) طی پژوهشی گیاهان کندل کوهی، غازیاغی، کاسنی، کنگر و ازمک را از گیاهان استان کرمانشاه معرفی کرد (۲۰). فرهادی (۱۳۸۴) در تحقیقی در کمره شهرستان خمین، به بررسی گیاهان تره، خوشاریزه و ازمک پرداخته است (۸). دولت‌خواهی و همکاران (۱۳۸۹) نیز به گونه‌های کاسنی و ازمک در فارس اشاره کردند (۷). گیاهان آنغوزه، کنگر و سریش در مناطق مختلف استان کرمان و شهر ارومیه یافت می‌شود (۲۲، ۹). رحیم‌فروزه و همکاران (۱۳۹۳) طی پژوهشی در بررسی گیاهان مراتع دیلگان، به گونه‌های کندل کوهی و بن‌سرخ اشاره کردند (۲۱). همچنین کلوندی و همکاران (۱۳۸۶) به گیاهان کنگر، کاسنی،

متوسط ۱۲/۳۲ کیلوگرم به فروش می‌رسد و درآمد ۴۰۲۵۸۸۱ ریالی برای هر خانوار در طول یک سال فراهم می‌کند. با وجود اینکه برداشت گیاهان خوراکی بیش از دو برابر گیاهان دارویی می‌باشد، تنها ۳۵/۲۶ درصد از درآمد حاصل از فروش کل گیاهان را تشکیل می‌دهد و مابقی (۶۴/۷۶ درصد) مربوط به فروش گیاهان دارویی می‌باشد. از جمله گونه‌های دارویی مورد استفاده در ناحیه عرفی سردشت آویشن و بومادران می‌باشند که هر یک از پژوهشگران رحیم‌فروزه و همکاران (۱۳۹۳)، کلوندی و همکاران (۱۳۸۶)، هوشیدری (۱۳۸۸)، نعمتی‌پیکانی و جلیلیان (۱۳۹۱)، میرداودی و باباخانلو (۱۳۸۶) و دولت‌خواهی و همکاران (۱۳۸۹) نیز به ترتیب در مناطق دیلگان، همدان، کردستان، کرمانشاه، مرکزی و فارس به این گونه‌ها اشاره کرده‌اند (۲۱، ۱۳، ۱۲، ۲۰، ۱۷، ۷). همچنین حیدری‌ریکان و ملک‌محمدی (۱۳۸۶) در پژوهش خود، آویشن و صابراملی و همکاران (۱۳۸۳) بومادران را بعنوان گونه‌های دارویی شهرهای کرمان و ارومیه معرفی می‌کنند (۹)، (۲۲). گونه گل‌گاوزبان نیز طبق تحقیق موسوی (۱۳۸۳) از گونه‌های دارویی استان زنجان به حساب می‌آید (۱۹). گونه درمنه علاوه بر چهارمحال و بختیاری در بسیاری از نقاط کشور همچون همدان (۱۳)، کردستان (۱۲)، مرکزی (۱۷)، کرمان (۲۲)، ارومیه (۹) و ایلام (۱)

متغیر تاکید دارند (۲۳). همچنین مرادی لاکه و همکاران (۱۳۸۷) بیان می کنند میزان استفاده از گیاهان دارویی در گروه سنی ۱۵- ۴۰ سال به طور معنی داری کمتر از دیگر گروه های سنی می باشد (۱۸). اما دهقان پور و دهقانی زاده (۱۳۹۳) بیان می کنند بین استفاده از گیاهان دارویی و سن همبستگی وجود ندارد (۵). بین جنسیت و برداشت کل همبستگی وجود ندارد. یعنی تغییر جنسیت سرپرست خانوار تاثیری بر میزان برداشت گیاهان ندارد. اما مطابق پژوهش های مرادی لاکه و همکاران (۱۳۸۷) و صدیقی و همکاران (۱۳۸۳) میزان استفاده از گیاهان دارویی در زنان بیشتر از مردان است (۱۸، ۲۳). بین میزان تحصیلات و میزان برداشت گیاهان دارویی و خوراکی همبستگی منفی وجود دارد و هر چه مدارج تحصیلی بالاتر رود میزان استفاده از گیاهان کاهش می یابد. این یافته ها با نتایج پژوهش های صدیقی و همکاران (۱۳۸۳) و سرشتی و آذری (۱۳۸۶) هم سو می باشد (۲۴، ۲۶). اما با مطالعات ذوالفقاری و همکاران (۱۳۹۱) و مرادی لاکه و همکاران (۱۳۸۷) و کونبوی^۳ و همکاران (۲۰۰۵) هم خوانی ندارد (۲۷، ۱۸، ۴). در مورد درآمد کل خانوار (منهای درآمد حاصل از جنگل) با برداشت گیاهان دارویی و خوراکی همبستگی

غازیای و تره در استان همدان اشاره کردند (۱۳). علاوه بر آن گیاهان کاسنی، کنگر، از مک و غازیای جزء فلور زنجان محسوب می شوند (۱۹). شیرمردی و همکاران (۱۳۹۰) نیز به گونه های آنغوزه و تره در منطقه قیصری استان چهارمحال و بختیاری اشاره کردند (۲۵). درآمد حاصل از فروش گیاهان دارویی و خوراکی ۲/۶۰ درصد از درآمد کل را تشکیل می دهد. مطابق پژوهش هئوباخ^۱ و همکاران (۲۰۰۷) در شمال بنین، درآمد حاصل از گیاهان دارویی تنها ۰/۲۹ درصد از درآمد کل را تشکیل می دهد^۱ (۱۱). همچنین حیدری ظهیری و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی در منطقه هزار جریب مازندران درآمد حاصل از گیاهان دارویی را ۰/۳۲ درصد از درآمد کل خانوار بیان کردند (۱۰). بررسی روابط همبستگی نشان از همبستگی مثبت بین متغیر کل برداشت گیاهان خوراکی و دارویی و متغیر سن دارد. این نتایج با یافته های مامو^۲ و همکاران (۲۰۰۷) که بیان می کند افراد مسن تر به میزان بیشتری از گیاهان دارویی و غذاهای جنگلی استفاده می کنند، مطابقت دارد (۱۵). صدیقی و همکاران (۱۳۸۳) نیز با بیان اینکه افراد بالاتر از ۵۰ سال بیشتر از طب گیاهی استفاده می کنند بر همبستگی بین این دو

¹ Heubach

² Mamo

³ Conboy

مثبت وجود دارد. اما دهقان پور و دهقانی زاده (۱۳۹۳) بیان می کنند افرادی که دارای درآمد کمتری هستند بیش تر از گیاهان دارویی استفاده می کنند (۵). در حالی که مطابق پژوهش مرادی لاکه و همکاران (۱۳۸۷) هیچ ارتباطی بین وضعیت اقتصادی افراد و بکارگیری گیاهان دارویی وجود ندارد (۱۸). در جنگل های سردشت تعداد گونه های خوراکی و دارویی بسیار متنوع تر و بیش تر از گونه های محدودی است که در این مقاله به آن پرداخته شده است. عدم آگاهی روستاییان از فواید، طعم و اثرات طبی این گیاهان دلیل عدم استفاده از سایر گونه های گیاهی منطقه می باشد. شناساندن دقیق تر این گیاهان به مردم منطقه و اطلاع آنان از فواید این گیاهان سبب می شود روستاییان به بهره برداری اصولی اقدام کرده و علاوه بر استفاده از این گونه ها، خود برای بقا و حفاظت از آنها فعالیت کنند. با آموزش تمام مراحل پرورش گیاهان دارویی از انتخاب رقم مناسب تا برداشت کامل آنها و حتی دسته بندی و اسانس گیری از آنها می توان کشت این گیاهان را به یک منبع درآمدی موثر در معیشت خانوار تبدیل کرد. اما لازمه موفقیت این برنامه شناسایی کامل گونه های بومی این منطقه و کشت همین گونه های بومی است.

References

1. Bahmani, M., M. Avijgan, R. Hossaini, H. Najafzadeh Varizi, E. Bahmani & S. Mehrzadi, 2011. Traditional application of medicinal plants in southern area of Ilam province for treatment diseases and clinical syndromes in small ruminants. *Journal of Medicinal Plants* 2: 51-60.
2. Bonyadian, M., & H. Moshtaghi, 2007. The effects of some herb's essential oils on *S. aureuse* in feta cheese. *Journal of Medicinal Plants* 6(1): 19-25.
3. Cochran W. G., 1977. *Sampling techniques* (third edition), John Wiley & Sons, 442pp.
4. Conboy, L., S. Patel, T. J. Kaptchuk, B. Gottlieb, D. Eisenberg, & D. Acevedo-Garcia, 2005. Sociodemographic determinants of the utilization of specific types of complementary and alternative medicine: an analysis based on a nationally representative survey sample. *Journal of Alternative & Complementary Medicine: Research on Paradigm, Practice and Policy* 11(6): 977-994.
5. Dehghanpurand, H., & H. Dehganizadeh, 2014. Factors affecting the consumption of medicinal plants in the city of Yazd. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 30(1): 57-67.
6. Department of natural resources and watershed of Chaharmahal va Bakhtiari province., 2015. *The face forest resources of state*.
7. Dolatkahi, M., M. Yousefi, J. Bagher Nejad, & A. Dolatkahi, 2011. Introductory study of the medicinal plant species of Kazeroon, Fars province. *Journal of Herbal Drugs* 3: 47-56.
8. Farhadi, M., 2006. *Ethnography or Examples of Ethnographically of Wild Plants of Kamareh*. *Social Sciences* 34: 41-96.
9. Heidari Rikan, M., & L. Malekmoohamadi, 2007. Medicinal plants in Ghasemloo Valley of Uromieh. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 23(2): 234-250.
10. Heidari Zahiri, N., H. Amirnejad & A. Hosseini Yekani, 2015. The economic contribution of forest resources use to rural livelihoods (Case study: Hezar Jarib area of Behshahr City). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research* 46(2): 207-215.
11. Heubach, k., R. Wittig, E. A. Nuppenau, & K. Hahn. 2011. The economic importance of non-timber forest products (NTFPs) for livelihood maintenance of rural west African communities: A case study from northern Benin. *Ecological Economics* 70: 1991-2001.
12. Hooshidari, F., 2009. Medicinal plants of Kurdistan province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 25(1): 69-78.

13. Kalvandi, R., K. Safikhani¹, Gh. Najafi, & P. Babakhanlo, 2007. Identification of medicinal plants of Hamedan province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 23(3): 374-350.
14. Maleki, M., 2006. Introducing the Range and Edible Plants in Cheragh-vays region – Kordistan province. *Journal of Plant and Ecosystem* 4: 36-47.
15. Mamo, G., E. Sjaastad, & V. Pal., 2007. Economic dependence on forest resources: A case from Dendi District, Ethiopia. *Original. Forest Policy and Economics* 9(8): 916-927.
16. Marshall, N. T., 1998. Searching for a cure: conservation of medicinal wildlife resources in east and southern Africa, Traffic International, Cambridge, United Kingdom, 136 pp.
17. Mirdavoodi, H., & P. Babakhanlo, 2008. Identification of medicinal plants of Markazi province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 23(4): 544-559.
18. Moradi Lakeh, M., M. Ramezani, H. Ansari. 2008. Factors influencing the use of herbal remedies/medicinal herbs among the general population in Tehran. *Payesh Journal* 7(4): 313-320.
19. Mousavi, M., 2004. Medicinal plants of Zanjan province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research* 20(3): 345-368.
20. Nemati Paykani, M., & N. Jalilian., 2012. Medicinal plants of Kermanshah province. *Taxonomy and Biosystematics* 4(11): 69-78.
21. Rahim Frouzeh, M., Gh. A. Heshmati, H. Barani, 2014. Ethnography edible and medicinal plant species in rangelands Dylgan, Kohgiluyeh and Boyer Ahmad state. *Iranian Journal of Anthropology Research* 4(1): 109-129.
22. Saber Amoli, S., A. Naseri, Gh. H. Rahmani & A. Kalirad, 2004. Medicinal plants in Kerman province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 20(4): 487-532.
23. Sadighi, J., F. Maftoon, S. Ziai, 2005. Herbal medicine: knowledge, attitude and practice in Tehran. *Journal of Medicinal Plants* 4(13): 60-67.
24. Sereshti, M., & P. Azari, 2008. Prevalence use of herbal drug and attitude of women about use of herbal product among women refer to health care center in Shahrekord. *Journal of Knowledge & Health* 2(4): 20-26.
25. Shirmardi, H., A. Shahrokhi, H. Mohammadi Najaf-abadi, M. Talebi, 2012. The study of flora Ghaysari region in Chaharmahal va Bakhtiari province with 179 species of medicinal plants. *Journal of Herbal Drugs* 2(1): 15-22.
26. Vedeld, P., A. Angelsen, E. Sjaastad, & B. G. Kobugabe, 2004. Counting on the environment: Forest incomes and the rural poor, World Bank Environmental Department, 114 pp.
27. Zolfeghari, E., I. Adeli, V. Mozafarian, S. Babaiy & Gh. Habibi Bibalan, 2012. Identification of Arasbaran medicinal plants and ethnobotanical study of rural people knowledge (Case Study: Arasbaran forest, Mardanaghom watershed). *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants* 28(3): 534-550.